

Du, jeg og døden

Ett av livets store spørsmål er hva som skjer etter at det er over. I *Det eviga leendet* er de døde på sin side mest opptatt av meningen med livene de har forlatt.

AV INE THERESE BERG

Pår Lagerkvist: DET EVIGA LEENDET Regi: Fredrik Hannestad. Verk produksjoner. Black Box Teater. 18. november 2010

De døde har marsjert gjennom århundrer for å stille Gud til veggs om hva det er, det å leve. Men Gud er ikke den allmektige storslagne figuren fra myter og bibelhistorien. Den de møter er en gammel gubbe som sitter og sager ved. Han forteller til hærskaren at han bare har gjort så godt han kan. «Jag har bara menat at ni aldrig skulle behöva nöja er med intet.»

Skjebnetungt

Dette Guds ord er høydepunktet i Nobelprisvinneren Pår Lagerkvists roman, og Verk produksjoners forestilling. *Det eviga leendet* ble utgitt i 1920, men har ikke tidligere blitt satt opp som teater. Før vi kommer så langt, introduseres imidlertid publikum for et galleri av figurer fra alle lag av samfunnet, kvinner og menn, fra frelsere til Jean d'Arc, smeden til salgsmannen. Deres skjebner er lykkelige, triste, meningsløse, meningsfulle, absurde eller tragiske. Slik Lagerkvist veksler mellom deres historier med en enkelhet og intensitet i språket, har Verk funnet fram til en fortellerstil som er både tilbakeholden, inderlig og humoristisk. Det kunne ikke kledd den ekspresjonistiske teksten mer presist.

Fredrik Hannestad har regi i denne forestillingen. Sammen med de andre kunstnerne som danner kjernen i Verk, Saila Hyttinen og Anders Mossling (og fra og med 2003 Per Platou), har Hannestad jobbet med en ikke-psykologisk

spillestil i arven etter Brecht, siden de etablerte Verk i Norge for godt over ti år siden. Den psykologiske realismen er idag ikke like dominerende ved norske institusjonsteatre som den var da kompaniet startet opp. Men med skuespillerne Håkon Mathias Vassvik og Solveig Laland Mohn med på laget, viser Verk at de stadig er de fremste eksponentene for en ikke-representerende måte å spille teater. De har en tilstedeværelse som er så sterk at karaktertegnene er overflødig. De ulike skjebnene fra liv som forlengst er forbi trer likevel tydelig fram etter hvert som de fortelles til de andre på scenen og i salen.

Sårbar i sokkelesten

Det begynner med et langt preludium hvor publikum venter mens det høres dunkel musikk, og man har fått god tid til å betrakte scenograf Signe Beckers dekorerte fjelebodscene. Omsider tasser de fire skuespillerne inn på scenen i sokkelesten. Forøvrig og ellers enten iført «skjeletttrakt-tights» eller «gull-leggings» som begge deler minner om stillongs. De ser rundt seg med beskjemmete – eller er det nysgjerrige? – blikk. De smiler færete og forsiktig til hverandre og publikum, før de slår blikket ned. Med sin sårbare framtoning skaper de en underfundig og var stemning som de klarer å holde på forestillingen igjennom.

Forestillingen har gjennomgående veldig gode overganger og en fin framdrift, noe Tilo Hahn og Platous stemningsskapende lys og lyd bidrar til. Det lavmælte som preger fortellingsseskvensene brytes av absurde, teatrale utbrudd: En av skuespillerens armer rekkes ut fra vingen, hånden formes som en pistol og en av de andre skuespillerne «skytes ned». Skuddene faller plutselig og brutalt, kanskje en påminnelse om at døden er uforutsigbar. Samtidig slår en engel ut vingene på baksce- nen, hun har skjelettmaske på, er det dødsengelen, mon tro? Disse bruddene fungerer som «comic reliefs», pusterom av morbid og vakker slapstick, hvor man får le midt i Lagerkvists eksistensialistiske alvor. Vekslingen mellom det voldsomme og det vare skaper en virkningsfull dynamikk. Effekten er at store deler av publikum sitter ytterst på stolen de nesten to timene oppsetningen varer.

Hvem vil dø alene?

Hva har mennesker til felles? Vi skal alle dø, livet har til syvende og sist en mer eller mindre tragisk utgang. Noen fortellinger i *Det eviga leendet*

utmerker seg naturlig nok mer enn andre, enten fordi de er triste, vakre, eller begge deler. Særlig Håkon Vassviks fortelling som låsesmeden. Han har hele sitt liv isolert og dedikert seg til sitt arbeid, men da han står overfor døden forsøker han desperat å unngå å møte den alene. Mens eksistensialisten Sartre i *For lukkede dører* skrev at helvetet var de andre, er dette ikke noen gjennomgående tone hos Lagerkvist. Snarere er det gjennom relasjonene til de andre det finnes en mulighet til lykke og mening.

Er noen som skapt for å leve og andre for å dø? Hva gir et liv verdi? Et sentralt spørsmål i forestillingen er nettopp hva som kan kalles et meningsfylt liv. Mellom feltherrer, frelsere og mennesker som framholder at de var noe helt spesielt i sine liv, kommer en annen liten perle om dette. Anders Mossling forteller den lille mannens historie. Hele livet har han arbeidet under jorden som vakt på et toalett. Han har betraktet menneskene, men de har aldri sett ham. Likevel har han vært lykkelig og funnet sin livsgjerning i en enkel handling, å rekke et stykke papir til dem som har gjort sitt fornødne. «Varför skulle han inte være tillfreds? Han fyllde en plats som skulle fyllas; om inte han gjorde det, så måste en annan fylla den. Då kunde han like så gott göra det». Slik tenker denne mannen. Han kaller seg et ubetydelig menneske, men om ikke alt kan nå opp til de store høyder, har alt sin betydning. Vissheten om dette har gjort at han har levd med en «stilla glädje».

Denne dypt humanistiske påminnelsen om menneskets absolutte verdi er typisk for Pår Lagerkvist, samtidig som bibelske motiv er gjennomgående i hans forfatterskap. En av inspirasjonskildene hans skal ha vært middelalderens dramatiske diktning. I *Det eviga leendet* er nettopp middelalderens moraliteter en sentral referanse. De var oppdragende og underholdende dramatiske tekster hvor det gikk godt for den gode og dårlig for den onde, basert på kristen etikk og tro. Hos forfatteren som vokste opp i et svært religiøst hjem, men som siden kalte seg selv en «religiøs ateist», er ikke dette nødvendigvis like selvfølgelig.

På fjeleboden

Moralitetene ble spilt på fjelebodscener. Scenograf Signe Becker, som har jobbet med Verk over flere produksjoner, plasserer som nevnt en scene midt i og foran i Black Box Teaters store scene. Den består nettopp av plank, og fra en litt senere tidsepoke, røde ve-

Det eviga leendet, regi: Fredrik Hannestad. Verk 2010.

lurgardiner, vinger og fall-lem. Becker har også tidligere utstyrt rommene sine med elementer av varieté og kitsch, en stil som er representativ for flere av scenografene i hennes generasjon, men her har hun tatt referansen helt ut ved å bygge et fysisk teater innenfor scenerommet. Kanskje representerer blackbox'en uendeligheten, mens fjeleboden representerer «verden som scene». Ekspresjonistiske stykker i historiebøkene ser ut til å ha blitt spilt i ganske monumental minimalistisk scenografi hvor skuespillerne eventuelt kunne bevege seg på ulike nivåer. Beckers visuelle univers kan derimot kanskje beskrives som anti-monumental og maksimalistisk. Også dette kler det episke innholdet som strekker seg gjennom menneskehetens historie. Det er noe med det litt mollspiste uttrykket som passer den resignerte tonen som går igjen i teksten, og som kompaniet får så godt fram.

Menneskene har selv ansvaret for sine liv. Det kommer kanskje aller tydeligst til syne i spillsekvensen hvor Saila Hyttinen forhører Håkon Vassvik, som ligger som om han er skutt, med spørsmål fra Max Frisch' *Questionnaire*, mens han vrir seg i smerte på gulvet. De er paradoksale spørsmål å måtte svare på, særlig om man ligger og holder på å dø: «Er du virkelig interessert i bevaringen av menneskeheten når du og dine etterkommere en gang ikke lenger er i live?», «Kunne du ønske deg perfekt hukommelse?», eller «Lar du deg overbevise av din egen selvkritikk?».

De døde finner riktignok fram til Gud, men for Lagerkvist er det ikke i religionen man finner mening. På samme måte pretenderer heller ikke forestillingen å gi noen svar. Men med sitt særegne teaterspråk spiller Verk sin versjon av *Det eviga leendet* som om dette var den eneste mulige måten teksten kan spilles. I prosessen skaper de teaterøyeblikk hvor det kjennes som tiden står stille. Hva mer kan et menneske ønske seg?